

19. stoletje

Značilnosti kapitalističnega sistema

Cilj kapitalizma □ kako kapital tako oplemenititi, da bo nastalo več kapitala. Marx pravi, da mora kapital krožiti.

Kapital so premičnine, nepremičnine, delnice, razkošna perzijska preproga, umetniške slike, vrednostni papirji, državne obveznice, zlate palice, ... To je tudi tvoje trenutno finančno stanje. Bistvo kapitala je čim večkrat ga obrniti. Namen kapitalizma je dobiček, profit.

Borza je prostor, kjer potekajo finančne transakcije (menjave). Slovenci dobijo prvo borzo leta 1923. Borza določa ceno vseh artiklov, ki so na trgu, svetovna borza pa določa razmerje med svetovnimi valutami. Na borzo delujejo tudi zunanji dogodki, ki vplivajo na ceno izdelkov na borzi.

Delniške družbe: koncentracija kapitala, tako podjetja lažje konkurirajo. Več družb se poveže skupaj.

Delnica sama po sebi nima vrednosti, le dividenda jo ima. Na podlagi lastnega dobička se izplača dividenda.

19. stol. je zlata doba bank, predvsem angleških. London je center bančnih storitev. Nato to postane New York.

Tržni mehanizem je prisoten povsod. Trg je prostor, kjer se srečujeta ponudba in povpraševanje. Na trgu se določa cena. Če je veliko povpraševanja (malo izdelkov), cena naraste in obratno. Če je vojna, cena orožja naraste. Na trgu se prodaja blago. Ločimo uporabno (kreda se lahko zlomi) in menjalno vrednost (za kredo 20sit). Ko rečeš koliko stane kreda in vprašaš kdo ponudi več, ta postane blago. Če potem nekdo ponudi za kredo 100sit, gre za abstraktno vrednost (pri blagovnih znamkah).

Prva oblika kapitalizma je liberalni kapitalizem, za katerega je značilno, da velja svobodna konkurenca, kjer proizvaja vsak, dokler se njegovi izdelki kupujejo. Ko pa se zgodi, da je enak izdelek cenejši, pride do propada. Vsi veselo proizvajajo, potem pa nekdo bankrotira.

Dva sloja:

- kapitalisti □ so lastniki proizvodnih sredstev – stroji, tovarniške hale, nepremičnine. Oblikujejo kapitalistični način življenja, ki na začetku ni najboljši.
- Proletariat ali delavstvo □ prodaja delo svojih rok, cena je odvisna od povpraševanja. Delavnik traja od 16-18ur. Imajo dve izmeni. Tudi noseče ženske morajo delati do dveh tednov pred porodom.

Kapitalistična eksploatacija ali izkoriščanje □ tu se odkriva kje kapitalisti izkoriščajo, delajo profit. Polovico svojega delovnega časa delajo za to, da pokrijejo stroške (razsvetljava, kurjava, ...) – potrebni delovni čas. Drugo polovico pa dela samo za profit – presežni delovni čas.

Evropa do srede 19.stol. □ Predmarčna doba □ 1815-1848

Konservatizem □ ohranjanje starega – staro ureditev, vrnitev absolutizma in ostanek fevdalizma. To je povezano s katoliško cerkvijo. To brani Sveta aliansa.

Liberalizem □ ideja, ki sovпада s francosko revolucijo, razsvetljenstvom. To je doba kapitalizma. Tukaj propadeta absolutizem in fevdalizem.

Nacionalizem

- pozitivni □ želja po uveljavljanju narodne zavesti, identitete
- negativni □ šovinizem, sovraštvo do tujih narodov, to je imela zelo razvita Nemčija

O nacionalizmu lahko govorimo šele v 19.stol., ker lahko od takrat naprej govorimo o narodih, prej o ljudstvih. Narod ima kulturno in jezikovno skupnost.

Narodi zahtevajo:

- pravice v večnacionalnih monarhijah (enakost pravic), npr. v Habsburški monarhiji, Turškem in Ruskem cesarstvu
- nacionalna združitve v enotno državo; Italija-Nemčija – 1891

Evropa v 20. in 30. letih 19. stol.

Evropa vse od nacionalnih gibanj (lastne države) in gibanj proti absolutizmu. Slednja gibanja zahtevajo večji liberalizem.

20. leta so leta, ko se začnejo osvobajati španske in portugalske kolonije na območju Latinske Amerike. To se dogaja v Boliviji, Kolumbiji, Venezueli, Argentini, Peruju, Braziliji. Najbolj znana oseba pri boju proti Špancem je bil Simon Bolivar.

Habsburška monarhija (1815-1918)

Habsburška monarhija je bila zelo gospodarsko raznolika.

Gospodarsko razvite dežele Habsburške monarhije:

- Češka
- Moravska
- Šlezija
- Spodnja Avstrija
- Lombardija
- Benečija

Najmanj razvite so bile dežele:

- Galicija
- Bukovina
- Transilvanija

Vse ostale dežele so nekje vmes.

Zastopane so tri vere. Večina prebivalstva je rimokatoliškega, v delu Transilvanije, Vojvodine, Bukovine so pravoslavci, na Ogrskem so protestanti (Calvin). Delno so tudi muslimani v Bosni. Habsburška monarhija se imenuje v 19.stol. »ječa narodov« (11 narodov), Nemci imajo glavno vlogo. Sem spadajo: Nemci, Slovenci, Italijani, Čehi, Poljaki, Rusini, Hrvati, Slovaki, Ogri ali Madžari, Srbi, Romuni. To je vseh 11 nacionalnosti. Vodilno vlogo imajo Nemci. Ko nastane Avstro-Ogrska, prevzamejo vodilno vlogo Ogri. Pojavi se pravica do lastne države, ko imajo samo zgodovinski narodi pravico do države. Značilnost tega obdobja je Metternichov absolutizem.

Predmarčna doba / Evropa, 1815-1848, popolnoma sovпада z Metternichovim absolutizmom. Metternich je bil tako uspešen, ker je bil cesar nesposoben. Metternich je bil plemiškega izvora. Značilnost Metternichovega absolutizma je strog absolutizem, kjer je prisotna policija in stroga cenzura. Metternich je bil namreč največji nasprotnik nacionalnih gibanj. Bil je namreč tako imenovani »minister ravnotežja«. Dobro je razvil tudi ovaduštvo. Vohuni so vohunili predvsem po gostilnah. Ovaduški sistem je pripeljal veliko ljudi v zapor. Ljudje se poskušajo na vse načine rešiti. Rešijo se tako, da pišejo pesmice, ki hvalijo Metternicha, v resnici pa kritizirajo situacijo. Take pesmice se imenujejo pamfleti. Življenjski stil se imenuje bidermajer (udobne zofe, težke žametne zavese). 19.stol. je čas valčka – Strauss, Mozarta, Beethovna, Smetana. Umetniški stil je klasika, deloma spremljana z barokom.

Poljedelska tehnika v 19. stol.

Spremembe v razvoju:

- opuščanje starega tripoljnega sistema, uvedba novih metod kolobarjenja
- zaradi menjavanja starih poljščin

Slovenski jedilnik

- razširil se je kruh
- krompir

Izumi

Telefon je izumil Bell leta 1876. Izumljena je tudi plinska razsvetljava, radio, električna železnica, dinamo. Uveljavi se nafta. Izumijo še avtomobile, ki pa veljajo takrat za nevarne. Zgodi se prvi poskus letenja. Tudi Slovenec Edvard Rusjan začne leteti z letalom. Z Rusjanom Slovenci ujamemo svet. Razvijejo se še cepelin. Pojavijo se spalni in jedilni vagoni. Na morju parnike zamenja jadrnica.

Medicina

Ugotovijo, da so povzročitelji bolezni mikrobi. Izumljen je rentgen. Razvijeta se Einsteinova in Darwinova metoda.

Promet

V Veliki Britaniji se razvije transport sredstev. Uporabljali so plovne reke in rečne kanale. Pojavita se parnik in železnica. Prevladovala je Velika Britanija. Sledili sta Belgija in Francija.

Dosežki medicine:

- operacija z etrom
- prve anestetične operacije: rokavice, prekuhani aparati
- prva uspešna operacija slepiča

- odkrijejo povzročitelja poporodnega prisada (zastrupitev krvi)
- odkriti so x žarki
- odkrito prvo umetno protibolečinsko sredstvo – aspirin
- odkrijejo serum proti davici
- odkrijejo kdo povzroča kugo
- odkrijejo bacil tuberkoloze

Slovenci v predmarčni dobi

To je obdobje Metternichovega absolutizma, 1815-1848.

Nastaneta dva tabora:

1. konzervativno-klerikalni tabor □ to je nazadnjaški tabor, lahko tudi samo konzervativni tabor. Člani so kmetje in duhovščina. Temu rečemo volilna baza, torej dobivajo od njih podporo. Vodilni osebnosti sta Janez Bleiweis (konzervativec) in Slomšek (klerikalec; duhovniki, močno verni). Izdajajo časopis Kmetijske in rokodelske novice, namenjene so kmetom in obrtnikom. Glavni pomen je, da so v slovenskem jeziku. Naučijo se brati in postanejo bolj izobraženi. Geslo: »Za dan, vero in cesarja!«
2. liberalno-demokratični tabor □ Člani so Prešeren, Čop in Smole. Vsi so zelo izobraženi, najbolj pa Čop (jezikoslovec). Volilna baza je slovensko izobraženstvo, učiteljstvo, vaški mogotci (gostilničarji) in prvi kapitalisti. Časopis je Kranjska čbelica. Zasluga je zmaga v črkarski pravdi in pa boj proti ilirizmu. Drugo ime za črkarsko pravdo je abecedna vojna. Šlo je za vojno med Prešernom in Kopitarjem. Kopitar je hotel, da ima vsak glas svojo črko. Problem se je rešil s pomočjo češkega vzora, dobili smo gajico, zraven pa še č, š in ž. Prešeren je tako dosegel, da je slovenščina lahko jezik izobražencev. Ideja ilirizma je izumil Ljudevit Gaj, ki pravi, da bi na Balkanu naredili veliko Ilirijo, ki si segala od Alp do Drine. Bil bi ilirski oz. hrvaški jezik. Prešernov krog je ilirizem takoj zavrnil, zavrnilo so jo tudi konzervativci. Ideja ilirizma je bila močno všeč Stanku Vrazu, ki je bil slovenski ilirist.